

Δρ. Γεωργία Κακούρου-Χρόνη

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΟΥΛΙΑ

*Ο ρεαλιστής πατά πρώτα
με το πόδι της φαντασίας*

Με τι υλικά είναι φτιαγμένη η ποίηση του Γιώργου Παπούλια; Πρώτα με τα υλικά που είναι φτιαγμένα όλα τα ποιήματα, δηλαδή με το ταλέντο του δημιουργού. Χωρίς την έμφυτη αυτή θεία δωρεά, ποίηση δεν γίνεται. Κάθε ποιητής ωστόσο στο δισάκι του θησαυρίζει διαφορετικά υλικά και είναι διαφορετικός και ο τρόπος που τα χρησιμοποιεί για να οικοδομήσει τους στίχους του. Και ακριβώς αυτή η διαφοροποίηση κάνει κάθε ποιητή να είναι άλλος.

Το πρώτο από τα υλικά της ποίησης του Γιώργου Παπούλια είναι ο πόνος.

Πόνος

Πρώτα πρώτα προσωπικός. Η οδύνη για πρόσωπα αγαπημένα που δεν υπάρχουν πια για να συνομιλεί μαζί τους. Έστω και αν μέσα από την ποίησή του ανοίγει έναν ουσιαστικότερο διάλογο, πιο ουσιαστικό από εκείνον ίσως που θα άνοιγε στη ζωή, αφού τον διευρύνει και στους αναγνώστες. Κι όμως του λείπει ο αγαπημένος άλλος ως παρουσία, ως υπόσταση που γίνεται παρούσα με ένα χάδι, με ένα φιλί, με μια μυρουδιά, με έναν ήχο.

Ο πόνος είναι κοινωνικός. Προέρχεται από το αίσθημα βαθιάς ευθύνης για ό,τι συντελείται στον πλανήτη γη και για το οποίο ο ποιητής αισθάνεται συνυπεύθυνος.

Αισθάνεται συνυπεύθυνος για τα παιδιά που πεθαίνουν στην Μπιάφρα και στο Μπάγκλα Ντες. Στην υποκριτική φιλανθρωπική βοήθεια που αποστέλλει Χριστούγεννα-Πάσχα στις χώρες του τρίτου κόσμου η Ευρώπη, εκείνος με όλη του την ειλικρίνεια δηλώνει:

*Μ' ένα καράβι του βοριά
σας στέλνω τη ντροπή μας.*

Πονάει, γιατί θεωρεί τον εαυτό του συνυπεύθυνο για όλα τα ναυαγησμένα όνειρα των ανθρώπων που φθάνουν στην ξενιτιά αναζητώντας καλύτερη μοίρα. Να σας θυμίσω ότι ο ποιητής εργάστηκε ως Εργατικός Ακόλουθος πολλά χρόνια στη Γερμανία και ότι η εργασία του τον έφερνε αντιμέτωπο με όλα τα προβλήματα των ανθρώπων, που έπαλλαν τις χορδές τις ευαισθησίας του, όπως και τόσο όσο και τα προσωπικά του προβλήματα:

*εδώ ξεμπαρκάρησαν οι γυναίκες της Θράκης
με άδειες βαλίτσες,
με μια λίστα ονείρων.*

Γι αυτό και ποτέ δεν μένει αμέτοχος παρατηρητής.

Ο πόνος του προέρχεται από τη διαστρέβλωση των εννοιών: *αλήθεια, ελευθερία, δικαιοσύνη*. Ο ποιητής καταγγέλλει ότι το περιεχόμενο αυτών των εννοιών ορίζουν *διπλές και μύριες* εκδοχές ανάλογα με τα συμφέροντα που κάθε φορά εξυπηρετούν. Καταγγέλλει επίσης το βόλεμα, τη συνήθεια, τη σιωπή.

Πονάει για την οικολογική καταστροφή και κυρίως για την ηθική έκπτωση του ανθρώπου που την προκάλεσε. Πονάει, γιατί ο άνθρωπος έχασε τη δυνατότητα να συνυπάρξει με τη φύση σε πλήρη αρμονία, να συμβιώσει μαζί της ως Έν. Από τη μια η *αγάπη ψυχορραγεί* και από την άλλη λιγοστεύουν το *νερό, το ψωμί και ο αέρας*. *Φοβάμαι - θα πει ο ποιητής - τη μέλλουσα μέρα που το σύμπαν μπορεί να μείνει χωρίς ανθρώπινη φωνή να του κρατά παρέα.*

Και όλη αυτή η παράνομη ή έννομη αναρχία που έχει δημιουργηθεί στη δόμηση και τη ζωή των μεγαλουπόλεων, στη διασάλευση του οικοσυστήματος όλων των έμβιων πλασμάτων της γης, και που ο ποιητής την ανιχνεύει οδυνηρά στο “Βιομηχανικό τοπίο” της σύγχρονης ζωής, πονάει ακόμη περισσότερο, επειδή προβάλλεται ως τάξη. Η καταγγελία για τα εγκλήματα που διαπράξαμε και διαπράττουμε σε βάρος της ζωής συμπυκνώνεται στο δίστιχο:

*Αν νομοθετούσαν τα πουλιά
θάμαστε όλοι φυλακή*

Ο πόνος και η βαθιά συναίσθηση ευθύνης εγείρει την αγανάκτηση, έως τη βλασφημία, για την απουσία του Θεού και προκαλεί το αίτημα για δικαιοσύνη.

Το αίτημα για δικαιοσύνη μένει ανεπίδοτο και απατηλό, γιατί οι εξαγγελίες προέρχονται από ανθρώπους που δεν έχωσαν ποτέ βαθιά τα χέρια τους στον πόνο. Τις δίκαιες λέξεις έχει δικαίωμα να τις αναζητά εκείνος που θήτεψε στον προσωπικό πόνο και να τις αρθρώνει μόνον εκείνος που κουβαλάει στις σάρκες του τον πόνο όλων των άλλων που υπέφεραν, υποφέρουν και θα υποφέρουν στη φλούδα της γης που μας ορίστηκε ως προσωρινή κατοικία.

Και όταν ο πόνος συσσωρεύεται και φθάνει στα όρια αντοχής, ο ποιητής, πέρα από την καθημερινή του ηθική στάση και πρακτική που τον καταξιώνει ως άτομο και ως πρόσωπο, ανοίγει την πόρτα στο όνειρο.

Ο ποιητής είναι βέβαια πάντοτε του χώρου και του χρόνου του, όπως όλοι μας, με τη διαφορά ότι εκείνος με τη δύναμη της τέχνης του μπορεί και υπερβαίνει τον χωρόχρονο του. Γι' αυτό, όσο εκείνος αναζητά ένα *καλύτερο τραγούδι*, μας παροτρύνει να διευρύνουμε και εμείς τον δικό μας χωρόχρονο:

*Μη με ρωτάς,
μη με ρωτάς
και παίξε όσο μπορείς στο χώρο του ονείρου.*

Το όνειρο

Είναι αυτό το όνειρο που του εξασφαλίζει την προσωπική επιβίωση και που ταυτόχρονα χαρακτηρίζει την ποιητική του. Το όνειρο που τρέφεται από τη ζωή του παιδιού που ανδρώθηκε δίπλα στη θάλασσα, τις μνήμες που συσσωρεύει η

ζωή και τις *παραισθήσεις* της ποίησης.

Το όνειρο τροφοδοτείται από το δάκρυ, αλλά η ποίηση έχει τη δύναμη να το μεταλλάσσει σε ελπίδα. Το όνειρο δεν αποτελεί διαφυγή, αλλά είναι ο χώρος όπου ο άνθρωπος ανασυντάσσει τις δυνάμεις του για να μπορέσει να επιβιώσει στην καθημερινότητα και όπου ο ποιητής καλλιεργεί την τέχνη του μεταπλάθοντας την ασχήμια σε ομορφιά. Μεγεθύνει το είδωλο της ομορφιάς για να σκεπάσει το είδωλο της ασχήμιας.

Στα ποιήματα της τελευταίας του συλλογής, *Έρωσ ημίν*, καταγράφεται η πρώχευση της ιστορίας, της φιλοσοφίας, των θρησκειών και των υποσχέσεων των κοινωνικών συστημάτων για ευτυχία. Μόνη διέξοδος η τέχνη, η ποίηση, δηλαδή η ομορφιά. Ο ποιητής βέβαια δεν αυταπατάται, ξέρει καλά ότι η δυνατότητα λύτρωσης είναι περιορισμένη: *η Τέχνη δε μοιράζει Παραδείσους, περιγράφοντάς τους όμως, δείχνει καθαρά κατά πού πέφτει η Κόλαση*. Και ο ποιητικός λόγος ενισχύει με τη δική του ρήση τον πεζό:

*Ναι παιδιά
πανάρχαιο φάρμακο η Ποίηση
αθώο παραισθησιογόνο
με μικρή όμως κατανάλωση
γιατί δεν έχει οδηγίες χρήσεως*

λυπάμαι

Αποκλίσεις

Τέτοιου είδους αποκλίσεις στο σημασιολογικό επίπεδο είναι συχνές στην ποιητική γραμματική του Παπούλια και εδώ έγκειται σε ένα μεγάλο βαθμό και η ιδιαιτερότητα της ποιητικής του. Η ποίησή του συντίθεται από ζευγάρια αντιθέτων εννοιών που αποτελούν τις δυο όψεις του ίδιου πράγματος και καλλιεργούν από τη μια μεριά την απόλαυση της ανάγνωσης, από την άλλη σηματοδοτούν και υποδεικνύουν μια πορεία από την αδράνεια στη δράση, από την απουσία στην παρουσία, από τη φθορά στην αφθαρσία, από τον θάνατο στην αθανασία, από την απαισιοδοξία στην αισιοδοξία, από το παρελθόν, όχι στη μετάθεση σε κάποιο υποσχόμενο μέλλον, αλλά στο παρόν.

Οι αποκλίσεις από τον κανονικό λόγο, από τη “νόρμα”, επιτυγχάνονται με ζευγάρια αντιθέτων λέξεων. Με την πυκνότητα και τη λιτότητα κυρίως των τετράστιχων ποιημάτων. Με το χιούμορ, τον αυτοσαρκασμό, την ειρωνεία. Με φράσεις καθημερινές που ενταγμένες στο ποίημα γίνονται άκρως ποιητικές. Ακόμη και με τη στίξη. Η στίξη χρησιμοποιείται περιορισμένα ή απουσιάζει εντελώς. Εξακολουθεί όμως να είναι παρούσα με έναν ιδιαίτερο εσωτερικό ρυθμό του στίχου που υποδεικνύει παύσεις, αναπνοές, αναπολήσεις.

Τη μεγαλύτερη ανατρεπτική δύναμη εγκλείει, όπως είπαμε ήδη, το όνειρο. Επιστρατεύει τη *φαντασία*, την *ουτοπία*, τον *έρωτα* και επιστρέφει στην αρχέγονη μνήμη και στα μεγάλα μαθήματα που αυτή μπορεί να προσφέρει για να στηρίξει το μέλλον. Γι’ αυτό, σε μία επίσης αποκλίνουσα διατύπωση, θα δηλώσει: *το μόνο Μέλλον που έχουμε είναι το Παρελθόν*.

Την ομορφιά, τον έρωτα, το όνειρο θέτει η ποιητική του ωριμότερα στην τελευταία του συλλογή, *Έρωσ ημίν*. Είναι τα ποιήματα του νόστου με θησαυρισμένες όλες τις εμπειρίες της αποδημίας και με επιτακτική την ανάγκη

επικοινωνίας με τον αναγνώστη.

Ο ποιητής ιερουργεί με την ευχή *Έρωσ ημίν*, την οποία απευθύνει προς όλους. Στο πεζό κείμενο, που προηγείται των ποιημάτων, με τον τίτλο “Αναζητώντας τη λόχη” παραθέτει ένα διαφορετικό δείγμα γραφής που ξαφνιάζει με τη σαφήνεια, τη λυρική του λόγου, την ειλικρίνεια της αυτοανάλυσης και τις δυνατότητες ερμηνείας που παρέχει στην ποιητική του. Κείμενο εξομολογητικό που προσφέρει πληρέστερη νοηματοδότηση και εντονότερη απόλαυση στην ανάγνωση της ποίησής του.

Τα όνειρά του, όπως επισημάναμε, έχουν την καταγωγή τους στα ευτυχισμένα χρόνια της παιδικής ηλικίας, αλλά και στη γειτνίασή τους με τη θάλασσα.

Η θάλασσα

Η θάλασσα, είτε αρθρώνεται ως κύμα, ως πέλαγος, ως ωκεανός, ως θαλασινά τοπωνύμια ή απεικονίζει ιδιότητες της στη σύγχρονη τσιμεντούπολη ή μεταφέρει εσωτερικές ψυχικές διακυμάνσεις ή ορίζεται ως η τελική δικαίωση ανθρώπου και ποιητή, απαντά πολύ συχνά στην ποίηση του Γιώργου Παπούλια. Ο ίδιος της δίνει την πρώτη θέση στη γενεαλογία του.

Αν ήταν να ορίσω την ποιητική μυθολογία του Παπούλια, το πρώτο της σύμβολο που θα ανέφερα είναι η θάλασσα. Η θάλασσα και η γυναίκα. Γιατί η θάλασσα και η γυναίκα είναι από εκείνα τα σύμβολα που διεισδύουν το ένα στο άλλο, που ιδιότητες του ενός μεταφέρονται στις ιδιότητες του άλλου· η θάλασσα ως γυναίκα· και η γυναίκα ως θάλασσα. Η σχέση αυτή συμπυκνώνεται σε μια ευρηματική διατύπωση με τον στίχο:

Ωκεανία Άβυσσος Γυναίκα

Η ποίηση του Παπούλια δίνει ξεχωριστή θέση στη γυναίκα. Όχι πως την κολακεύει αλλά την αγαπά. Και η αγάπη του τον οδηγεί να την γνωρίσει καλύτερα. Ανιχνεύει λεπτές πτυχές της ψυχοσύνθεσής της και ορίζει με τον δικό του τρόπο τη θέση του προσώπου της στην ανθρώπινη ιστορία.

*Η ομορφιά της γης
αρχίζει απ’ τη γυναίκα*

Και *Γυναίκα
Αρμονίας μέτρο αιώνιο
Συμμετρίας σώμα ελεύθερο
Και πολιορκημένο*

Ξεχωριστή θέση στην ποιητική του μυθολογία έχει η μελωδία των γυναικείων ονομάτων.

*Σοφία, Αντιγόνη και Μαρία
Μοσχάνθη, Αύρα, Αμαρυνθία*

*Άλκηστη, Πηνελόπη, Αριάδνη
την Αννίτα τη Μάρθα και τη Μάρω
την Ερασμία την Κλειώ την Ερατώ
η Παρασκευή - η Πελαγία - η Μαρίνα
την Ιόλη / την Κλειώ / την Εριφύλη / τη Μυρτώ
Ιζαμπέλ - Ελένη*

Εικονοστάσι γυναικών

Θα άξιζε, θαρρώ, μια παραβολή των γυναικείων ονομάτων που απαντούν στην ποίηση του Γιώργου Παπούλια με τα ονόματα που απαντούν στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη και των αντίστοιχων κόσμων που αντιπροσωπεύουν. Έχω την εντύπωση ότι τα χέρια των κοριτσιών της ποίησης του Ελύτη απολήγουν σε κρινοδάχτυλα και μυρίζουν ροδοπέταλα. Ενώ τα χέρια στα κορίτσια της ποίησης του Παπούλια είναι ροζιασμένα, σκληρά, δουλεμένα, *σεμνά, αυτοσυντήρητα*, αλλά μπορούν να χαιδεύουν απαλά και να σκορπάνε όνειρα. Είναι και αυτή μια σημασιολογική απόκλιση.

Ιδιαίτερη είναι η θέση που κατέχει στην ποίησή του το όνομα της Ελένης. Με την Ελένη τον δένουν προσωπικά βιώματα. Είναι η σύντροφός του, το “Α” και το “Ω” μιας ολάκαιρης ζωής, που έφυγε πολύ νωρίς και που στη μνήμη της αφιερώνει την ποιητική συλλογή, *Στη Νυρεμβέργη ακόμη βρέχει....*

Όσο ο πόνος του ποιητή βαθαίνει και φθάνει ως το μεδούλι για την τραγική απώλεια, η ποίηση αρθρώνει τη δική της φωνή, λες για να βρει η ψυχή μια δίοδο, να μην εκραγεί και σπάσει. Η Ελένη μέσα από τη δύναμη των στίχων του αποκτά τη σημασία συμβόλου και προσθέτει μία ακόμη ενδιαφέρουσα διάσταση στην πλούσια μυθολογία που έχει δημιουργήσει το μυθικό πέρασμα της βασίλισσας της Σπάρτης.

Αθηνά, Παναγία, Μάνα, Ελένη, Αδελφή Τερέζα, Σμαραγδάκι το Εύοσμο, Αρέσκουσα και Αφροδίτη της Μήλου, Ιωάννα της Λωραίνης, Μαντάμ Κιουρί, Πασσιονάρια, Ζαΐρα, Λαΐδες των ΒΑΒ είναι οι γυναίκες που συνθέτουν το δικό του εικονοστάσι των αγίων γυναικών και που οπωσδήποτε έχουν τη συμβολή τους στη ρήση:

*Ανάμεσα μητριαρχίας και
χειραμέτησης χάθηκαν τα κορίτσια*

Ο πόνος, η ευθύνη, το αίτημα για δικαιοσύνη, οι μνήμες, το όνειρο, τα σύμβολα, η θάλασσα, το εικονοστάσι των αγίων του γυναικών και ανδρών ορίζουν σύμφωνα με την ανάγνωση που επιχειρήσαμε εδώ τις *υπηκοότητες* του ποιητή. Αθροιστικά είναι περισσότερες από *πέντε*, από όσες δηλαδή δηλώνει ο ίδιος στην ταυτότητά του. Αναφέρομαι βέβαια στη συλλογή που φέρει τον τίτλο: *Οι πέντε υπηκοότητες ενός υπνοβάτη*. Κανείς μας δεν ψεύδεται. Γιατί μια επόμενη ανάγνωση, χωρίς να του στερεί κάποια από τις *υπηκοότητές* του, θα πρόσθετε κι άλλες που εδώ αποσιωπήσαμε. Κι αυτό γιατί πολλές από αυτές διεκδικούν την αποκλειστικότητα και απαιτούν ιδιαίτερη αναφορά, όπως για παράδειγμα η συγκινησιακή χρήση της γλώσσας, η αγωνία για το αισθητικό αποτέλεσμα, η διαδικασία της ποιητικής λειτουργίας και οι αδιόρατοι νόμοι που την διέπουν. Ωστόσο όσες και όποιες *υπηκοότητες*, όλες λειτουργούν ανατρεπτικά στην ποίησή του. Υποψιάζομαι ότι η ανατροπή χαρακτηρίζει και την προσωπική ζωή του ποιητή.

Ποιητής της Διασποράς

Στην προσωπική του ζωή, στο γεγονός δηλαδή ότι ωριμάζει ως ποιητής μακριά από την Ελλάδα, οφείλεται και ο χαρακτηρισμός του *Ποιητή της Διασποράς*. Ο χαρακτηρισμός αυτός ασφαλώς και ανταποκρίνεται σε ορισμένες ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζει και γράφει ο ποιητής.

Πρώτα πρώτα η αποδημία και η επιστροφή ορίζουν πάντοτε νοσταλγίες, προσδοκίες και πικρίες. Ο ποιητής τελεί συνεχώς κάτω από τη νοσταλγία του τόπου από τον οποίο απουσιάζει. Οι προσδοκίες έχουν προτρέξει κάθε φορά και τον προσμένουν στον τόπο της επιστροφής' και εκεί τις πιο πολλές φορές ανταμώνουν την πικρία. Έπειτα η τέχνη είναι πάντα μια μοναχική υπόθεση και απαιτεί μοναξιά και αφοσίωση. Φαντάζομαι ωστόσο ότι αυτή η μοναξιά βιώνεται εντονότερα στα ξένα.

Και το ίδιο υπολογίζω θα ισχύει και ύστερα από την επιστροφή στην πατρίδα, όπου οι κλίκες, οι ομαδούλες, οι παρεούλες έχουν σχηματιστεί και δεν επιτρέπουν την είσοδο, ειδικά στους ανθρώπους που δεν την επιζητούν. Η διασπορά υπαγορεύει και μια διαφορετική τοπιογραφία που χαρτογραφείται με όλα τα μέρη που επιδαψίλευσαν συγκινήσεις στον ποιητή' η χαρτογράφηση αρχίζει και κλείνει με τη θάλασσα και οριοθετεί εμφανώς, όπως είναι φυσικό, και τη θέση της Ελλάδας:

*Φως πολύ φως
κι ένα αντίο είναι η Ελλάδα.*

Η διασπορά επίσης διαμορφώνει και το γλωσσικό του ιδίωμα, το οποίο διανθίζει με αρκετές ξένες λέξεις.

Η ποίηση του Γιώργου Παπούλια επιτυγχάνει τα δύσκολα, να συγκινεί δηλαδή τον αναγνώστη. Ποίηση βαθιά στοχαστική που ανατέμνει τα υπαρξιακά προβλήματα του ίδιου του ποιητή, χωρίς να χάνεται σε προσωπικές βυθομετρήσεις που είναι άγνωστες στις εμπειρίες του αναγνώστη. Ίσα ίσα ο ποιητής μάς βοηθάει να διευρύνουμε τον διάλογο με τον εαυτό μας χωρίς να παραμερίζουμε τα προβλήματα της εποχής μας. Κι αυτό κερδίζεται με τους τρόπους της ποίησης' με στίχο ευρηματικό, μουσικό, σημασιολογικά αποκλίνοντα. Επιμένω στον τελευταίο χαρακτηρισμό, γιατί με τις αποκλίσεις εντείνεται η απόλαυση και νοηματοδοτείται με λεπτότατες αποχρώσεις το μήνυμα.

Η ποίηση του Γιώργου Παπούλια είναι ποίηση πολλαπλών αναγνώσεων. Όταν ο αναγνώστης φθάνει στην τελευταία σελίδα, έχει την εντύπωση ότι στο σημείο αυτό, αρχίζει μάλλον, παρά τελειώνει η περιπλάνηση ενός Οδυσσέα που προσπάθησε να αφηγηθεί τη σισύφεια αγωνία της περιπλάνησής του και να την παραδώσει *στην όραση της δημόσιας πλατείας*.

Σημειώση: Το κείμενο αυτό διαβάστηκε στην τιμητική εκδήλωση που οργάνωσαν για τον Γιώργο Παπούλια, στις 18 Σεπτεμβρίου 1999, ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Λακωνίας, το Σαϊνοπούλειο Ίδρυμα και η Πνευματική Εστία Σπάρτης, στο Σαϊνοπούλειο Αμφιθέατρο. Ο τενόρος Ζάχος Τερζάκης τραγούδησε - μελοποιημένα από τον ίδιο - ποιήματα του Γιώργου Παπούλια. Στο πιάνο τον συνόδευσε η πιανίστρια Καλλιόπη Γερμανού.